

LIETUVOS BANKAS
EUROSISTEMA

Lietuviškos proginės monetos

LIETUVOS
ETNOGRAFINIAI REGIONAI

Žemaitija

Žemaitija

Etnografinis Žemaičių regiono suvokimas įsigali XIX a., kai carinė administracija uždraudžia viešai vartoti terminą Žemaičių kunigaikštystė. „Štai aš esu Žemaičiuose. O kaip man smagu, kaip linksma kvėpuoti tos žemės oru! Nežinau, dėl ko man čia taip saldu – ar kad šios vietos išugdė mano jaunystę, ar gal dėl to, kad anapus Nevėžio tiek skausmingų valandų turėjau“, – poetizavo Liudvikas Adomas Jucevičius. „Jei tik pažvelgsim į pačią Lietuvos tautą, kalnėnų ir žemaičių, aiškiai tenai matysim, jog ta tauta <...> turi sau ypatingą kalbą <...>, būdą, tikyba, ūkės rėdą, karybą, prekybą ir mantą, arba pinigų“, 1845 m. rašė Simonas Daukantas. Čia baudžiava buvo lengvesnė, plėtota raštija, kilo bajorų demokratija ir tautinis sąjūdis.

Žemaičių vardas 1219 m. pirmą kartą paminėtas Voluinės kronikoje, aprašant 1215 m. taiką su Voluinės–Galicijos kunigaikštyste sudarymą. Pasirašant sutartį, be kitų Lietuvos atstovų, dalyvavo ir du žemaičių kunigaikščiai. Šiuo vardu, kildinamu iš lietuvių kalbos žodžio žemas ar žemė, vadinta vakarinė Lietuvos dalis maždaug iki Ne-

vėžio. Viduramžiais Žemaitijos pavadinimas lotyniškai būdavo rašomas *Samaitiae*, *Zamaitiae*, *Zamaytae*, *Samathae*, *Samethi*, rusėnų šaltiniuose minima *жемотьская земля* (liet. Žemaitijos žemė). Vėliau Žemaitija lenkiškai vadinta *Żmudz*, vidurio vokiečių aukštaičių tarme – *Sameiten*, *Samaythen*, žemaitiškai – *Žemaitėjė*. Iki II pasaulinio karo buvo paplitęs regiono pavadinimas Žemaičiai.

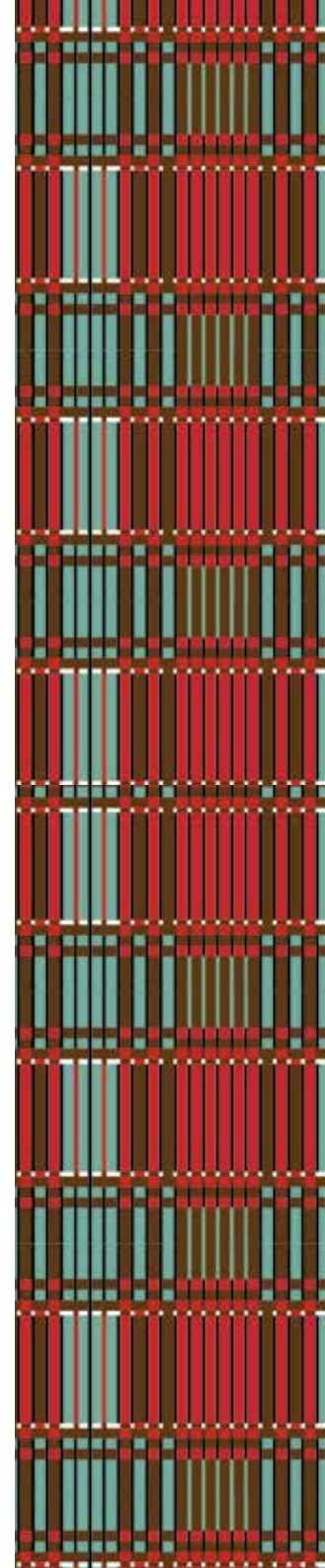
Žemaitijos etnografinio regiono sostinė – Telšiai, žemaitiškai *Telšē*, nors istorinis šių žemių centras buvęs Medininkuose, tai yra dabartiniuose Varniuose. 1417 m., kai visa Žemaitija tapo krikščioniška, Medininkuose buvo įkurta Žemaičių vyskupija. 1441 m. Žemaitija tapo autonomiška Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sudėtyje. Tais pačiais metais Žemaitijai suteiktas oficialus kunigaikštystės statusas ir ji įtraukta į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, o vėliau ir į Abiejų Tautų Respublikos valdovų titulų.

Žemaitiją istorikai, etnografai ir lingvistai apibrėžia skirtingai. 1507 m. kardinolo Mika-

lojaus Kuziečio žemėlapyje perdirbinyje pirmą kartą regionas pavadintas Žemaitija. Rytinė 1441–1795 m. gyvavusios Žemaičių kunigaikštystės riba, Petro Kalniaus teigimu, siekė Nevėžį, pietinė – kairįjį Nemuno krantą ir apėmė nemažą dalį dabartinės Suvalkijos. Skirtingai nuo istorinės, etnografinės Žemaitijos rytinė riba brėžta Šiaulių rajono pakraščiu ties Dubysa, o pietuose – ties Nemunu. Šiaurėje etnografinė Žemaitija driekiasi nuo Latvijos sienos Baltijos jūros pakrante iki Nemirsetos miestelio, toliau – buvusią Lietuvos ir Prūsijos sieną.

Lingvistinė Žemaitija į rytus tęsiasi mažiau nei istorinė ir etnografinė. Vakaruose ji apima beveik visą buvusį Klaipėdos kraštą, kuriame gyveno vakarų žemaičių tarme kalbėję lietuvininkai. 1422 m. Melno taikos sutartimi ši senosios Žemaitijos dalis buvo atskirta ir palikta Vokiečių ordinui. Ordino, o vėliau Prūsijos, suvienytosios Vokietijos sudėtyje kraštas išbuvo penkis šimtmečius. Ten gyvenę vakarų žemaičiai dėl istorinių, politinių, socialinių ir kultūrinių aplinkybių vadinami lietuvininkais.

Archeologai ir kai kurie istorikai žemaičių, kaip atskiro etninio vieneto, pradžia laiko V a. po Kr., o kalbininkai mano, kad geografinė lingvistinė žemaičių sąvoka atsirado XIV–XV a. Taip pat žinoma prielaida, kad Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tarp geografinių žemaičių galėjo egzistuoti ir etnografinių žemaičių bendruomenė. Štai XV a. Janas Dlugošas rašė, kad lietuviai gyvena numais vadinamose trobose, karštai myli savo kraštą, yra vaisingi. XVII–XVIII a. Matas Pretorijus, rašydamas apie senovės prūsų gyvenimą, išskyrė maistą – gruce, avižinį kisielių, šiupinį, raugintų burokų ar rūgštynių barščius. XIX a. Dionizas Poška samprotavo apie žemaičių tarmės plotą, o Jonas Juška įsivaizdavo žemaičius kaip kultūrinę, žemaitiškai kalbančią bendruomenę Telšių pavieta, vakarinėje pusėje nuo Šiaulių

ir Raseinių pavietų, pietuose gyvenančią iki Viduklės, rytuose – iki Baisogalos. Povilas Višinskis teigė, kad, norint nustatyti teisingą Žemaitijos ribą, reikia atlikti daugybę antropometrinių matavimų, tirti ne tik gimtąją kalbą, bet ir kasdienybę: „Svarbiausias žemaičių užsiėmimas – žemės darbas. <...> Jeigu pasi-
taiko žemaičiui išvažiuoti į svečius, tai jis jokių būdu nesutinka išbūti ten kelių dienų – jis nori namo. Tas prisirišimas prie žemės, prie gimtųjų vietų, prie gamtos <...> yra aiškiai jaučiamas daugelyje dainų.“ Visa tai atsispindi ir šiuolaikinių žemaičių požiūryje.

Dabar Žemaitijos etnografinis regionas apima 15 774 km² plotą. Krašto vaizdis išsiskiria kalvomis ir koplytstulpiais, o miestai ir miesteliai, tokie kaip, pavyzdžiui, Žemaičių Kalvarija, – baroko architektūra, parkais, menu. Plėtojamas mokslas ir turizmas. Žinoma maisto, medžio apdirbimo, naftos perdirbimo, tekstilės pramonė, kalvystės ir keramikos amatai, žemdirbystė. Gyventojų daugumą sudaro lietuviai katalikai, taip pat yra įvairių etninių grupių evangelikų liuteronų, stačiatikių bei kitų religijų atstovų. Daugelis kalba žemaičių tarme. Kas yra regionas, kiekviena etninė grupė suvokia savaip. Taip pat vyrų kitaip nei moterų nusako savo kasdienio gyvenimo prioritetus. Stereotipinis žemaitis yra darbštus, nekalbus, teisingas, užsispyręs. Gimtinė, žemė, kal-

ba ir šeima – svarbiausios šių laikinių žemaičių vertybės. Nemažai jų perimta iš istorinės kultūros – švenčiamos senosios šventės, daugelis moka gaminti tradicinius regiono valgius. Jais laikytina juoda duona, varškės sūris, bulvių patiekalai – bulvynė, pusmarškonė košė, kleckai, taip pat kastynys, sriubalynė, batvinynė, rūgštynynė, sėmenų druska, spirgynė. Ypač išsiskiria Kūčių vakarienė su cibulyne, kanapių kisieliumi, rasalyne ir kitais patiekalais iš privalomų dvylikos. Kultūros tradicijos puoselėjamos ir perduodamos šeimose, tad, Igno Končiaus žodžiais tariant, „pastabioji akis tuoj pamatys, iš kur atėjai, kieno vaikas esi.“

Dr. Vida Savoniakaitė

Moneta, skirta Žemaitijai, iš serijos „Etnografiniai Lietuvos regionai“

Nominalas 2 eurai	Monetos briaunoje užrašas: LAISVĖ * VIENYBĖ * GEROVĖ *
Žiedo lydinys CuNi	Šerdies lydinys CuZnNi/Ni/CuZnNi
Skersmuo 25,75 mm	Masė 8,50 g
Tiražas 0,5 mln. vnt., iš jų 5 000 vnt. BU kokybės	Bendrosios pusės dailininkas Luc Luycx
Išleista 2019 m.	Nacionalinės pusės dailininkas Rolandas Rimkūnas

Informacija Lietuvos banke:

tel. (8 5) 268 0316

e. p. gpd@lb.lt;

www.lb.lt

Monetų galima įsigyti Lietuvos banko

e. parduotuvėje www.monetos.lb.lt

LIETUVOS MONETŲ KALYKLA

Monetos nukaldintos

UAB Lietuvos monetų kalykloje

www.lithuanian-mint.lt

Lietuviškos proginės monetos

© Lietuvos bankas, 2019

Monetų fotografas Arūnas Baltėnas

Dizaineris ir iliustracijų autorius Liudas Parulskis

Leidinyje panaudotos Arūno Šimkaus

(Telšių miesto panorama) ir Liudo Parulskio
nuotraukos.

Spausdino UAB „INDIGO print“

www.indigoprint.lt

Išleido Lietuvos bankas

Gedimino pr. 6, 01103 Vilnius